

ROLUL FILOZOFIEI ÎN PREGĂTIREA SPECIALIȘTILOR CU STUDII SUPERIOARE ÎN DOMENIUL ECONOMIC

CAPCELEA Valeriu, dr. hab., conf. univ.,
secretar științific al Filialei Bălți AȘM

This article examines the role of philosophy in higher education in general, and in the in economiceducation, in particular. In this study it is concluded that philosophy can develop the ability to get clear and distinct expression of the essence of the problems that can be solved by understanding the existence of the world and society and can help to complete the formation of the inner personality. At the same time, professors have to be creative in the learning process and are required to give up her teaching her as dead knowledge, which does not apply to philosophy or to life.

Keywords: philosophy, science, education, the Bologna process, myths, philosophical approach, intellectual virtue.

În societatea postmodernă, universitățile au devenit un jalon important în socializarea tineretului studios având și misiunea de a asigura competențele socio-umane necesare a tânărului specialist în diferite domenii de specializare. În această ordine de idei, o modalitate foarte importantă a educării generației tinere în spiritul sistemului de la Bologna o reprezintă predarea filosofiei în instituțiile de învățământ superior. Însă, în societatea post-totalitară, aflată în tranziție atitudinea față de filosofie este determinată de două mituri care domină conștiința oamenilor ce sânt proprii nu numai celor care sânt departe de filosofie, dar și multor cadre didactice universitare și administratorilor instituțiilor superioare de învățământ: primul dintre ele constă în aceea că filosofia este considerată o disciplină ce nu învață a face ceva util, nu furnizează cunoștințe ce pot fi aplicate în practică, că ea reprezintă o formă a cunoașterii de dragul cunoașterii și, totodată, ea nu poate fi vândută ca marfă. Al doilea mit, este legat de faptul, că chipurile filosofia nu reprezintă o profesie autentică.

Primul mit este utilizat aproape de toți oamenii, însă nimeni nu poate și, de cele mai multe ori, nu vrea să explice geneza lui. Trebuie să remarcăm că mitul în cauză își are originea în concepția lui Aristotel, care a întreprins încă în antichitate o încercare de a soluționa problema clasificării științelor în lucrările *Metafizica* [2, VI 1], *Topica* [3, VI 6; VIII 1] și *Etica lui Nicomah* [1, VI 2; 3-5]. Aristotel elaborează cele mai generale noțiuni despre știință, incluzând în domeniul științei trei sfere ale activității umane: cognitiv-teoretică, practică și cea a creației („arta”). Prin urmare, el remarcă trei tipuri de științe: „teoretice”, „practice” și „creative” („poetice”). În conformitate cu concepția lui Aristotel, unicul scop al „științelor teoretice” îl reprezintă cunoașterea în sine, inițială, care nu este efectuată pentru un anumit scop practic. Însă, el sublinia, că fiind rupte de un interes practic, „științele teoretice” constituie condiția „științelor practice”. Obiectul acestor științe este „practica”, activitatea celui ce acționează. Aristotel considera că „științele teoretice” determină administrarea justă a activității. La rândul său, activitatea practică, care este administrată corect, reprezintă o condiție a producției sau a creativității.

Utilizând în mod neadecvat tratarea cunoașterii teoretice, mulți dintre colegii noștri încearcă să minimizeze importanța filosofiei în procesul pregătirii specialiștilor cu studii superioare. De multe ori, ei exprimă opinia, că filosofia este predată în mod scolastic, ca o cunoaștere moartă, care nu are nici o atribuție nici la filosofie, nici la viață, amintindu-și de anii de studenție când au studiat materialismul dialectic și istoric. Ei utilizează cuvintele lui Aristotel rupte din context, încercând să demonstreze că, anume filosofia reprezintă o cunoaștere teoretică în sine, inițială, fără vreun scop practic. În acest context, trebuie să remarcăm că Aristotel vorbind despre curiozitatea de a cunoaște lumea de dragul cunoașterii, dar nu pentru a aplica aceste cunoștințe în practică, sublinia faptul că ea este o facultate distinctivă a ființei umane. În opinia lui, astfel de ramuri a filosofiei ca metafizica, matematica, astronomia, urmăresc scopul cunoașterii în sine, pentru că deseori aceste cunoștințe nu au nici o utilizare practică. Acei ce se referă la originea nobile a acestui postulat, uită să remarce faptul că Aristotel susține că alte ramuri ale filosofiei (politica, legislația, etica, retorica etc.) urmăresc obținerea cunoștințelor pentru a le aplica în practică, nu pentru o cunoaștere de dragul cunoașterii. Prin urmare, chiar de

la începuturile sale, o mare parte a filosofiei era îndreptată spre a furniza cunoștințe cu scopul de a le aplica în practica vieții sociale. Cei ce atacă filosofia utilizând astfel de „argumente” uită să adauge că astăzi accentul se pune pe filosofia aplicativă în diverse ramuri concrete: filosofia socială, filosofia dreptului, filosofia istoriei, filosofia economică, filosofia tehnicii, filosofia fizicii etc.

Este necesar să remarcăm și faptul că astăzi ca în trecut, există diverse tipuri de activitate umană care ca și filosofia nu poate aduce profit în mod direct, dar la care nu se face referință așa cum se face în cazul filosofiei: muzica, literatura, matematica, sau fizica teoretică etc. Ele nu se vând în calitate de marfă, dar poate oare exista societatea fără ele? De aceea, acel om ce pune întrebarea „De ce ele sânt necesare?” se discreditează în mod involuntar pe sine însăși, dar nu și muzica, literatura etc., deoarece noi existăm în societatea umană, care se caracterizează prin aceea că omul trebuie să facă și altceva, nu numai ceea ce aduce un folos material sau contribuie la supraviețuirea biologică. Astăzi noi avem de afacere cu un „om rațional din punct de vedere economic”, care gândește prin categoriile „Cât costă aceasta?”, „Ce câștiguri voi avea eu din aceasta?”. Această mentalitate comercială, care este bună și utilă, în anumite limite, se referă la etapa actuală de dezvoltarea a țării noastre, care se află la stadiul de trecere de la societatea totalitaristă la cea democratică. În statele occidentale cu o dezvoltare democratică avansată tot mai des se vorbește despre interesul non-financiar, despre posibilitatea investirii banilor în acele ramuri, care, la prima vedere, nu pot să aducă nici un venit: asigurarea frumuseții orașelor, la efectuarea cercetărilor fundamentale sau filosofice. Prin urmare, primul mit, care este utilizat de mulți oameni, inclusiv de cadrele didactice universitare și de administrația instituțiilor superioare de învățământ, este fals în esența sa. În această ordine de idei, savanții R. Inglehart și C. Welzerelevă faptul că deoarece satisfacerea cerințelor materiale reprezintă o premiză necesară a supraviețuirii, lipsa, sau insuficiența bunurilor materiale le acordă lor o importanță prioritară față de celelalte bunuri, inclusiv și față de necesitățile post-materiale. Și viceversa, în cazul când necesitățile materiale sânt în mod garantat satisfăcute, atunci această stare de lucruri este percepută ca ceva de la sine înțeles și o importanță prioritară i se acordă tendințelor post-materialiste. Prin urmare, în aceste condiții, oamenii atrag atenția la scopurile care ocupă un loc mai înalt în piramida necesităților lui Moslow. Aceste societăți reprezintă prin sine o excepție de la „regulile” istorice care predomină: majoritatea populației nu trăiește în condițiile foametei și a nesiguranței economice, ce conduce treptat la o schimbare spirituală, în rezultatul căruia necesitatea de a se atașa la „binele nobil”, unde respectul, satisfacția intelectuală și estetică joacă un rol din ce în ce mai mare [a se vedea: 7, p. 79-118]. Prin urmare, după depășirea fazei de tranziție de la societatea totalitaristă și crearea unui stat democratic autentic cu o economie de piață, tendințele post-materiale ale oamenilor vor deveni o realitate și în Republica Moldova.

Al doilea mit, conform căruia filosofia nu este în stare să asigure pentru un specialist în acest domeniu mijloace pentru existență, este fals pe motiv că, în statele civilizate precum S.U.A., Marea Britanie, RFG etc., profesiile juridice de bază și cele din domeniul medicinei, economiei, tehnicii sânt însușite după absolvirea universității. În statele occidentale programele de studiu destinate pregătirii inginerilor conțin 40 % de discipline fundamentale și umanitare. Institutul tehnologic din Massachusetts (S.U.A.), care ocupă un loc de frunte în ratingul universităților din lume în baza studierii experienței predării filosofiei în URSS a utilizat-o în programele sale umanistice deoarece s-a scos la iveală, că în pofida faptului că în ea a existat un regim politic nefavorabil, însă datorită unei pregătiri filosofice reprezentanții științelor naturii și tehnicii au evitat tendințele de simplificare în domeniile sale de cercetare [a se vedea: 6].

În opinia noastră, la ciclul I (licență) Universitățile, în opinia noastră, trebuie să formeze fundamentele științifice și umanitare ale unui om contemporan cu un nivel înalt de cultură și civilizație, care va fi în stare să se specializeze în continuare pentru a însuși o profesie concretă. Pentru a fundamenta această afirmație vom apela la afirmațiile marelui filosof englez din sec. al XIX-lea J. St. Mill făcute în discursul său de la Universitatea „St. Andrews” în 1867 în care susținea că universitatea nu este locul potrivit pentru educația profesională. În opinia lui, universitățile nu sânt predestinate pentru predarea cunoștințelor necesare cu scopul de a pregăti oamenii care trebuie într-un fel sau altul să-și asigure existența lor. El considera că scopul lor nu constă în a pregăti juriști, medici sau ingineri calificați, ci ființe umane educate și capabile [a se vedea: 4].

În această ordine de idei, trebuie să remarcăm că această opinie nu este unică. Spre exemplu, în broșura Universității Bristol din Marea Britanie găsim următoarea afirmație: „În această universitate sunt formați nu specialiști, ci oameni care sânt capabili să se specializeze”. Reieșind din aceste raționamente, în opinia noastră, universitățile nu trebuie să se concentreze numai asupra instruirii studenților într-un mod concret, a unei specialități concrete, pe motiv că absolvenții nu știu din timp unde o să muncească.

În același timp, universitatea nu poate să pregătească un super-specialist lipsit de cultură, care nu este deloc adaptat la standardul unor sau altor convingeri, care există în societate, la nivelul acelor instituții social-politice, morale, profesionale și axiologice ale societății în care el trăiește. Studentul ce a absolvit instituția superioară de învățământ, trebuie să devină o personalitate, care nu manifestă dispreț față de ceea ce el nu știe și nu înțelege. În procesul studierii filosofiei și metodologiei științei el va obține cunoștințe și, pe acest fundal, va tinde întotdeauna să cunoască adevărul și să-și dezvolte nivelul său cultural și științific. Totodată, el va deveni acel ce nu va încălca normele morale general-umane și cele ale deontologiei profesionale.

În opinia noastră, filosofia poate contribui la modernizarea societății, care se află în tranziție, pe motiv că pe baza ei se formează la studenți structurile ce favorizează dezvoltarea omului ca ființă socială, care este deschisă și capabilă să gândească independent și matur, capabilă să continue după absolvirea facultății pregătirea pentru diverse specializări profesionale. Locul filosofiei în sistemul învățământului superior este determinat și de faptul că ea constituie fundamentul cultural, teoretic și metodologic al pregătirii unui specialist competent. În acest context, pot fi remarcate un șir de virtuți care se formează la studenți în procesul studierii filosofiei: facultatea de a gândi de sine stătător în diverse ramuri, adică se dezvoltă adaptabilitatea omului la diverse tipuri de activitate socială; facultatea de a gândi în mod analitic, lucru deosebit de folositor, care este necesar omului în diverse sfere ale existenței sociale; care îi va permite să simtă diverse nuanțe a unor sau altor lucruri, procese sau fenomene naturale și sociale; facultatea de a gândi în mod critic; ce îi oferă posibilitatea de a vedea mai departe și în profunzime, a dezvolta în sine un mod de gândire prospectiv etc.

Totodată, filosofia poate contribui la însușirea sistemului de cunoștințe despre lume în general, a principiilor existenței lumii obiective, a esenței și dezvoltării societății, concepția despre om și existența lui în lume, teoria cunoașterii, problemele creativității, elemente de etică, estetică, teorie a culturii, fără de care nu este posibil de a forma și pregăti un specialist competent. În afară de aceasta, studiind problemele filosofice ale unui domeniu concret de studii și practică, studenții vor înțelege necesitatea interacțiunii unui cerc larg de științe și, totodată, la ei va apărea reprezentarea despre unificarea interdisciplinară a diferitor științe. Astfel, la studenți se va forma și dezvolta o abordare filosofică de a analiza și discuta diverse probleme, care presupune abordarea și rezolvarea problemelor concrete în unitatea, integritatea și interacțiunea reciprocă din punctul de vedere al semnificației lor sociale și a determinării sociale.

Cunoștințele obținute în cadrul studierii filosofiei pot fi de un real folos pentru viitorii cercetători științifici, care se formează în procesul de studii din instituțiile superioare. Orice cercetare științifică, inclusiv și în domeniul științelor socio-umanistice, începe cu identificarea și evaluarea problemelor, nici una dintre acestea nefiind elaborată într-un vid conceptual. Dacă cercetătorul nu posedă o orientare generală, nici măcar nu va ști ce trebuie să caute. În această ordine de idei, nimerim, în mod inevitabil, în situația lui Socrate, care remarca că „omul nu poate să caute nici ceea ce știe, nici ceea ce nu știe. Nu poate să caute ceea ce știe și nimeni n-are nevoie să caute ceea ce știe, nu poate să caute nici ceea ce nu știe, fiindcă nu știe ce anume să caute” [5, p.387]. Dacă orientarea noastră generală este îngustă, vom tinde să căutăm probleme minore. Astfel, teoria economică dacă va aborda viața economică dintr-un punct de vedere psihologic, va tinde să-și restrângă activitatea la investigarea comportamentului consumatorului, care constituie o parte din cercetarea pieței. Desigur, componenta psihologică este importantă în anumite sectoare ale economiei, dar psihologia consumatorului este incapabilă să explice criză mondială de alimente și energie care domină astăzi pe Terra și care provoacă nemulțumiri ale oamenilor în întreaga lume. Din această cauză, economistul trebuie să posede o concepție universală a vieții sociale, adică o ontologie a societății și a subsistemelor ei pe care o poate furniza filosofia, dar mai ales, filosofia socială, iar subiectele ei trebuie să devină un element de bază în cadrul studierii cursului de filosofie la specialitățile cu profil economic.

În conceperea noastră, predarea filosofiei poate da un ajutor la realizarea obiectivelor, care stau în fața învățământului contemporan: orientarea în situații reale, a metodelor de gândire și acțiune, în obținerea competențelor de a se stăpâni pe sine, capacității de comunicare, în socializarea personalității, care formează facultățile omului ca subiect al relațiilor sociale. Numai în procesul socializării se formează pregătirea durabilă a personalității spre realizarea începuturilor umaniste în activitatea profesională ulterioară.

În concluzie, trebuie să remarcăm faptul că filosofia ajută omul să apeleze la spiritualitatea lui, că ea ajută omul să lupte cu scientismul, snobismul tehnocratic și îi oferă posibilitatea de a înțelege necesitatea integrării științelor particulare. Totodată, un scop primordial al unei educații autentice îl reprezintă formarea capacității de a exprima în mod distinct și cert esența problemelor, care pot fi rezolvate prin intermediul înțelegerii filosofice a existenței lumii și societății. Studiarea filosofiei de către studenți îi poate ajuta în procesul devenirii intrinseci a unei personalități integre și poate contribui la materializarea celei de-a doua părți a învățământului – a spiritualității lui. Pe acest fundal, conștiința studenților va fi ridicată la nivelul spiritualității, se va forma o reprezentare despre aceea, că în lume există valori mai importante decât succesul sau bogăția.

Bibliografie

1. Aristotel. Etica nicomahică. București: Ed. Antet, 2007. 224 p.
2. Aristotel. Metafizica. București: Ed. Humanitas, 2008. 537 p.
3. Aristotel. Topica. În: Aristotel. Organon, vol. II. București: Ed. IRI, 1998, 672 p.
4. Mill, John Stuart. Inaugural Address delivered to the at the University of St. Andrews. Feb. 1st 1867. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1987. 92 p.
5. Platon. Menon. În: Opere, vol II. București: Ed. Științifică și enciclopedică, 1976. 479 p.
6. Грэхэм, Л. П. Естествознание, философия и науки о человеческом поведении в Советском Союзе. Пер. с англ. Москва: Политиздат, 1991. 480 с.
7. Инглхарт, Р.; Вельцель, К. Модернизация, культурные изменения и демократия Последовательность человеческого развития. Москва: Новое издательство. 2011. 464 с.